

МІСЦЕ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИХ СТРАТЕГІЯХ КИТАЮ

Автори:

Євгеній Ярошенко, експерт Міжнародного центру перспективних досліджень,

Вадим Перебийніс, радник голови Правління Міжнародного центру перспективних досліджень.

©2015 Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД)

У разі цитування обов'язкове посилання на МЦПД.

Дана публікація підготовлена Міжнародним центром перспективних досліджень (МЦПД) за підтримки Центру сучасного Китаю «ТЯНЬСЯ ЛИНК».

Забороняється відтворення та використання будь-якої частини цього дослідження у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання чи використання в будь-який інший спосіб без відповідного посилання на оригінальне джерело.

ЗМІСТ

Китайські глобальні стратегії.....	5
Ініціатива «16+1» щодо співробітництва Китаю та держав Центральної і Східної Європи.....	12
Україна-Китай: точки дотику	16
Україно-російський конфлікт: погляд з Китаю.....	20

МІСЦЕ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИХ СТРАТЕГІЯХ КИТАЮ

Китайська Народна Республіка належить до вузького числа акторів, від політики яких залежить не лише баланс сил в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), а і формування світового порядку за участю ЄС, США і РФ.

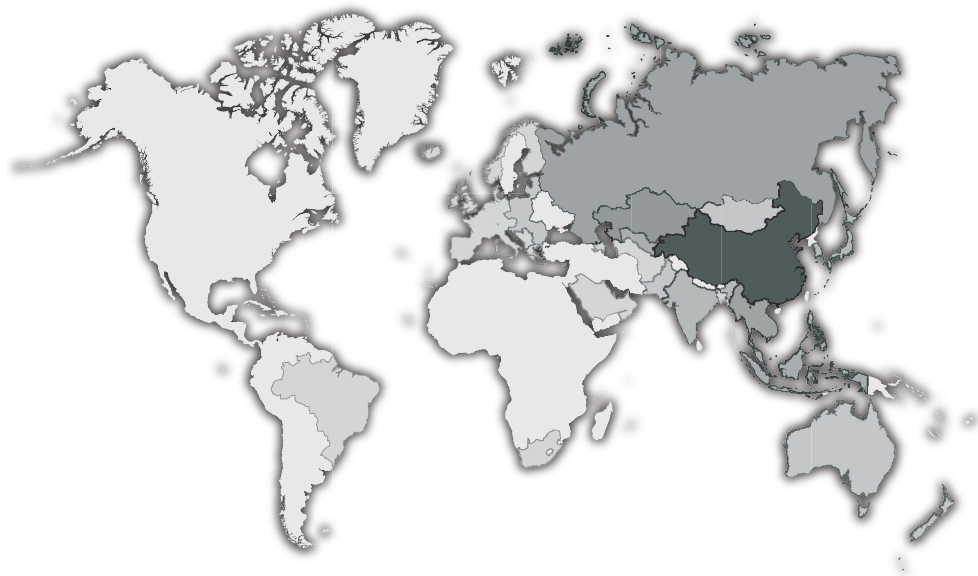
Впродовж 1979-2015 рр. Китай стрімко збільшив свій вплив на світові політичні та економічні процеси, перетворившись із регіонального лідера на глобального гравця та із країни, що розвивається, на локомотив світової економіки.

Системна світова криза розширила передумови для збільшення ваги Китаю, економічне зростання і амбіційні геополітичні проекти якого переконливо свідчать про необхідність для України вироблення системного підходу до розширення співробітництва з цією державою та просування національних інтересів за її підтримки.

Вже сьогодні неналежне врахування «китайського вектору» при визначенні зовнішньополітичних пріоритетів розвитку України, неузгоджені дії органів виконавчої влади України стосовно реалізації дво- та багатосторонніх домовленостей з Китайською Народною Республікою, а також відсутність активної позиції щодо участі в Ініціативі «16+1» і проекті «Один пояс – один шлях» створює ризики для втрати українською стороною важелів впливу на розбудову політичної та економічної інфраструктури в Європейському регіоні та світі з урахуванням її стратегічних цілей.

КИТАЙСЬКІ ГЛОБАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ

Розуміння сильних і слабких сторін Китаю дозволяє краще розуміти політику цієї держави і його прагнення щодо розвитку партнерських політичних відносин, виходу на нові ринки та визначення ключових сфер галузевого співробітництва.

РЕГІОНАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ ПОЛІТИКИ КНР

Потужний потенціал Китаю ґрунтується на наступних ресурсах.

Політичний ресурс. Постійне членство в Раді Безпеки ООН та участь у G20 і BRICS дають Китаю можливість визначати глобальний порядок денний. В регіональному масштабі Китай просуває свої інтереси за допомогою ряду багатосторонніх організацій та форумів. Так, Шанхайська організація співробітництва (ШОС) дає змогу Китаю поділяти колективне лідерство з Росією в Центральній Азії – важливому для Пекіна регіоні з точки зору енергетики та транспорту. У Південно-Східній Азії діалог АСЕАН+Китай (10+1) забезпечує лідерські позиції Пекіна у стратегічно важливому регіоні на стику Тихого та Індійського океану,

а зона вільної торгівлі між двома економічними полюсами вже стала найбільшим інтеграційним проектом за чисельністю населення (близько 1,9 млрд. осіб). Діалоги за участю Китаю – АСЕАН+3 (АСЕАН, Китай, Японія, Південна Корея) та АСЕАН+6 (АСЕАН, Китай, Японія, Південна Корея, Індія, Австралія, Нова Зеландія) покликані стати ядром інтеграції західної частини АТР. В ході глобалізації зовнішньої політики КНР посилюється активність Пекіна на міжнародних форумах АСЕМ («Азія-Європа»), «16+1» (держави Центральної та Східної Європи і Китай) та Стратегічний діалог Китай-Рада співробітництва арабських держав Перської Затоки (РСАДПЗ).

Демографічний ресурс. З 1 376 млн населення Китай має у своєму розпорядженні 19% демографічного ресурсу світу, що конвертується у чисельну робочу силу, а також збройні сили. Понад 800 млн китайців – це працездатне населення, яке забезпечує сьогодні впевнене зростання макроекономічних показників «Піднебесної».

Економічний ресурс. Китай займає друге місце у світі за обсягом ВВП, який складає \$10,3 трлн. Першість Китаю за демографічним потенціалом та трудовими ресурсами зробили з країни «майстерню світу». Крім того, Китай вийшов на першу сходинку за об'ємом експорту, випередивши США, Німеччину та Японію. У Міжнародному валютному фонді (МВФ) Китай володіє 4,0 % спеціальних прав з 3,81% голосів, займаючи шосте місце у світі після США (17,68% та 16,74% відповідно), Японії (6,56% та 6,23%), Німеччини (6,12% та 5,81%), Великої Британії та Франції (по 4,51% та 4,29%). Рішення МВФ від 30 листопада 2015 р. про надання юаню статусу резервної валюти збільшує вагу Китаю у світовій фінансовій системі.

На регіональному рівні Китай спирається також на Азійський банк розвитку (АБР) та Азійський банк інфраструктурних інвестицій (АІІБ). В рамках АБР – фінансової інституції, побудованої за моделлю МВФ – Китай реалізовує програми Центральноазійського регіонального економічного співробітництва (ЦАРЕС) та Субрегіону Великого Меконгу з метою збільшення транспортної потужності китайської економіки та розвитку бідних прикордонних західних і південних провінцій КНР. Однак незважаючи на потужні економічні можливості Китаю, інституційна структура АБР відводить Пекіну другорядну роль, якою він поступається американсько-японському альянсу. Так, Японія володіє 15,7% акцій

банку, США – 15,6%, Китай – лише 6,5%, причому на долю іншого окремозанятого тісного американського партнера – Індії, Австралії, Канади, Південної Кореї – припадає 5-6% акцій.

АІБ заснований за ініціативи КНР внаслідок невідповідності глобальних і регіональних економічних установ геополітичним реаліям в АТР на початку XXI століття. Основна мета АІБ полягає у фінансовій підтримці амбітних геоекономічних проєктів «Економічного поясу Шовкового шляху» та «Морського Шовкового шляху XXI століття», об'єднаних стратегією «Один пояс – один шлях». З моменту підписання Угоди про заснування АІБ у жовтні 2014 р. понад 50 держав заявили про бажання приєднатися до банку, в тому числі такі віддалені країни як Єгипет, ОАЕ, Грузія та навіть Велика Британія – найближчий союзник США.

15 липня 2014 року країни БРІКС підписали документ про створення Банку розвитку БРІКС, дозволений капітал якого може скласти 100 млрд дол. США і діяльність має дозволити Китаю більш активно впливати на визначення засад світової фінансової системи і створення альтернативних МВФ і СБ механізмів економічного співробітництва. Банк спеціалізуватиметься на інфраструктурних проєктах на території держав-учасниць БРІКС. 1 липня 2015 року Китай офіційно ратифікував Угоду про створення Банку розвитку БРІКС. Штаб-квартира Банку буде розміщена в Шанхаї.

РЕГІОНАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ	СПІЛЬНІ ІНТЕРЕСИ	РЕГІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ
БРІКС	інфраструктура, сільське господарство, промислові товари, енергетичні ресурси, технології	Бразилія, Росія, Індія, Південна Африка
Шанхайська організація співробітництва (ШОС)	національна та регіональна безпека, енергетика, економічна співпраця	Росія, Казахстан, Узбекистан
Центральноазіатське регіональне економічне співробітництво (ЦАРЕС)	економічна співпраця, транспорт та інфраструктура, водна безпека	Казахстан, Пакистан
Субрегіон Великого Меконга	транспорт та інфраструктура, сільське господарство, телекомунікації, екологія	М'янма, Камбоджа, Таїланд

РЕГІОНАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ	СПІЛЬНІ ІНТЕРЕСИ	РЕГІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ
АСЕАН+1	зона вільної торгівлі, транспорт та інфраструктура, безпека морських шляхів, інвестиції	В'єтнам, Таїланд, Філіппіни, Індонезія, М'янма
АСЕАН+3	інтеграція Східної Азії, регіональна безпека, інвестиції	Рівнонаближеність усіх сторін: АСЕАН, КНР, Японія, Південна Корея
АСЕАН+6	інтеграція АТР без участі США, інвестиції, інтелектуальна власність	АСЕАН+3, Індія, Австралія, Нова Зеландія
АСЕМ	політичний діалог, глобальна безпека	Китай-ЄС
16+1	транспорт та інфраструктура, інвестиції, торгівля, туризм, культурний діалог	Угорщина, Румунія, Сербія, Польща
Стратегічний діалог Китай-РСАДПЗ	енергетика, безпека морських шляхів	Китай-Саудівська Аравія, ОАЕ

Військовий ресурс. Китай належить до офіційно визнаного ядерного клубу, має найчисельнішу армію світу, другий у світі військовий бюджет (після США), а також займає третю сходинку за рейтингом боєздатності збройних сил (після США та Росії). Крім того, гірські хребти, пустелі та джунглі є природною фортецею Китаю від зовнішньої агресії.

Специфікою адміністративно-територіального устрою КНР є наявність двох особливих адміністративних районів Гонконг (Сянган) і Макао (Аоминь), які були реінтегровані у політичний простір Китаю у 1990-их рр. за принципом «Одна держава – дві системи». Саме цей підхід Пекін пропонує і відносно Тайваню, який залишається одним з рудиментів Холодної війни. Незважаючи на взаємне невизнання один одного, Пекін і Тайбей уникатимуть збройного конфлікту, допоки влада на острові дотримується політики «єдиного Китаю». Крім того, прояви сепаратизму в Тибетському та Сінцзян-Уйгурському автономних районах, які мали місце в 2008-2009 рр., на даний момент не набули поширення та не становлять серйозної загрози територіальній цілісності.

Водночас Китай не може ігнорувати два ключові виклики безпеки. Перший виклик полягає у соціально-економічному дисбалансі між розвиненими прибережними та відсталішими внутрішніми районами держави. Швидке економічне зростання Китаю супроводжується асиметричним розвитком відповідних територій. Другий виклик пов'язаний з безпекою морських транспортних шляхів, які впливають на зовнішню торгівлю Китаю – джерело економічної стабільності та добробуту Китаю. Від безпеки Аденської, Перської і Бенгальської заток, Малаккської і Тайванської проток, Південно-Китайського і Східно-Китайського морів залежить як імпорт нафти – важливої сировини, необхідної для китайської промисловості, так і експорт китайських товарів по всьому світу.

Стрімке зростання політичної та економічної ваги Китаю кидає виклик лідерству США в АТР. Стратегія «першого острівного ланцюга» стала відповіддю на політику США щодо стримування Китаю та спрямована на нейтралізацію американської військової присутності в акваторії між Курильськими островами, Японським архіпелагом, Тайванем, Філіппінським архіпелагом та Борнео (Калімантан). Хоча імовірність прямого збройного конфлікту між КНР і США гіпотетична, в разі негативного сценарію дані острови можуть перерізати міжнародні комунікації Китаю та стати плацдармом для вторгнення в КНР. Нова військова стратегія Китаю 2015 р. також відносить океан до чотирьох головних вимірів національної безпеки на ряду з відкритим космосом, кіберпростором і ядерним потенціалом.

«М'яка сила». Китайська діаспора є однією з найчисельніших у світі (близько 50 млн чол.) та володіє значними фінансовими ресурсами за кордоном. Найчисельніша китайська діаспора проживає у таких країнах, як Індонезія (7,67 млн чол.), Таїланд (7,06 млн чол.), Малайзія (6,39 млн чол.), США (3,46 млн чол.), Сінгапур (2,79 млн чол.), Канада (1,35 млн чол.), Перу (1,3 млн чол.), В'єтнам (1,26 млн чол.), Філіппіни (1,15 млн чол.), М'янма (1,1 млн чол.), Росія (1 млн чол.).

Інститут Конфуція, який має понад тисячу відділень у світі (5 в Україні), грає важливу роль у просуванні китайської мови, культури та мистецтва. Концепція «Китайська мрія», яку відстоює керівництво Китаю в якості альтернативи «Американській мрії», передбачає встановлення миру та процвітання у світі, передумовою якого є економічні досягнення «Піднебесної».

Зовнішня політика Китаю сформувалася під впливом конфуціанства, маоїзму та тисячолітніх стратегем. На міжнародній арені Пекін керується п'ятьма принципами мирного співіснування, які були приписані у Конституції КНР 1982 р. До цих принципів належать:

- Взаємна повага суверенітету і територіальної цілісності;
- Взаємний ненапад;
- Невтручання у внутрішні справи один одного;
- Рівність і взаємовигода;
- Мирне співіснування.

Дані принципи покликані як зберегти політичну систему Китаю, так і утвердитися в якості надійного і перспективного партнера всіх держав світу. Невтручаючись у міжнародні конфлікти, Китай водночас визначив чотири сфери ключових інтересів, які є виключно внутрішньою справою «Піднебесної» та для захисту яких допускається навіть застосування сили: Тибет, Сіньцзян, Тайвань і Південно-Китайське море. Якщо міжнародне співтовариство загалом не визнає виключні інтереси Китаю у перших трьох районах, то гегемонія Пекіна у Південно-Китайському морі оскаржується В'єтнамом, Філіппінами, Малайзією, Брунеєм і Тайванем. Посилення військово-політичної конфронтації між США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні перетворила акваторію Південно-Китайського моря у проблему світової політики з огляду на транзитне розташування та її багаті енергетичні ресурси.

Загалом, зовнішня політика Китаю підпорядкована економічним інтересам – розширенню ресурсної бази та ринків збуту китайської продукції. Гнучкість і прагматизм дозволили Китаю утвердитися в якості регіонального лідера, закріпивши сферу впливу у Південно-Східній Азії і Центральній Азії. В міру глобалізації зовнішньої торгівлі і політики КНР розширила коло економічних партнерів в Африці та Латинській Америці. На відміну від США та європейських держав, Китай будує міждержавне партнерство без жодної прив'язки до ідеології чи політичного режиму. Умови залучення Китаю до економік країн, що розвиваються зведені до їх стабільності та здатності виконувати взяті на себе зобов'язання. Відтак Китай зміг утвердитися на ринках тих країн, які США та ЄС оминали в силу політичних обставин – М'янма, Узбекистан, Туркменістан, Судан, Демократична Республіка Конго, Болівія.

Проголошена тодішнім Президентом Китаю Ху Цзіньтао концепція «гармонійного світу» передбачає побудову світового порядку на засадах миру і співробітництва. Ця концепція виправдовує економічну експансію КНР на основі взаємовигідного співробітництва. Вражаючі показники зростання ВВП Демократичної Республіки Конго (8,5%), Кот д'Івуару (8,3%), Ефіопії (8,2%), Мозамбіку (7,5%) і Чаду (7,2%) слугують яскравим підтвердженням «м'якої сили» та позитивного профайлу КНР у країнах, що розвиваються. А під час виступу на 70-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН нинішній Президент КНР Сі Цзіньпін вкотре підкреслив, що Китай буде голосом країн, що розвиваються у світі та допомагатиме їм інтегруватися у світову економіку.

Разом з тим Китай прагне розширити географію економічного співробітництва за рахунок країн ЄС. В цьому аспекті важлива роль відводиться країнам Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), які можуть служити ідеальним плацдармом для виходу на спільний ринок ЄС.

ІНІЦІАТИВА «16+1» ЩОДО СПІВРОБІТНИЦТВА КИТАЮ ТА ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ І СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Держави ЦСЄ історично перебували на периферії зовнішньополітичних пріоритетів КНР. Це пояснюється, з одного боку, тим, що ЦСЄ – це новий регіон, який виник лише у ХХ ст. внаслідок глобальних системних потрясінь та тривалий час перебував у прямій залежності від недружньої до Китаю держави – СРСР. З іншого боку, ослаблений зсередини та ззовні Китай був не в змозі просувати свої інтереси у віддалених від «Піднебесної» частинах світу.

Китай почав проявляти активний інтерес до ЦСЄ внаслідок усвідомлення факту збільшення ваги регіону на рівні ЄС. Стратегічні цілі КНР у даному регіоні полягають у наступному. По-перше, Китай розглядає країни ЦСЄ як плацдарм для виходу на ринки заможніших країн Західної Європи. По-друге, шляхом зближення з країнами регіону Китай прагне лобювати свої інтереси на рівні ЄС та визначати порядок денний співробітництва між Китаєм та ЄС.

В свою чергу на тлі кризи Єврозони країни ЦСЄ зацікавились зближенням з Китаєм. Посилений інтерес цих країн до Китаю пояснюється потребами в розширенні експорту за рахунок другої економіки світу, а також необхідністю залучення китайського капіталу та розширення транспортної інфраструктури.

Така мотивація призвела до започаткування формату співробітництва «16+1» в 2012 р., який охоплює Китай, 11 нових держав-членів ЄС (Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Словенія, Хорватія) та 5 балканських держав-кандидатів (Сербія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Албанія, Македонія).

Початком співробітництва став саміт «16+1» у Варшаві в 2012 р., на якому тодішній прем'єр-міністр КНР Вень Дзябао оголосив «12 заходів», які включають перелік китайських ініціатив у ЦСЄ. До найважливіших з них відносяться створення Секретаріату зі співробітництва між Китаєм та країнами ЦСЄ при китайському МЗС, виділення спеціальної кредитної лінії на розвиток інфраструктури, передових технологій та екологічних проєктів, інвестиції, побудова транспортної мережі. «12 за-

ходів» були односторонньою пропозицією Пекіна, яка налякала лідерів ЄС тим, що зближення між новими державами-членами та державами-кандидатами може відбутися за спиною Брюсселя.

З урахуванням цих застережень на наступному саміті у Бухаресті у 2013 р. китайські та центральноєвропейські лідери визнали, що співробітництво «16+1» має стати доповненням до політичного діалогу між ЄС та КНР. Бухарестська директива деталізувала сфери багатостороннього співробітництва та проголосила 2014 рік роком розвитку бізнесу та інвестицій між Китаєм та ЦСЄ.

Третій саміт «16+1» приймала Сербія – балканська держава, яка є однією з найактивніших прихильників зближення з Китаєм у регіоні з огляду на потреби у фінансових ресурсах та політичній підтримці щодо Косово. Белградська директива 2014 р. була прийнята на основі концепції «Нова рушійна сила, нова платформа та новий двигун» та приділила велику увагу розбудові транспортної мережі. Зокрема, рішення про побудову залізниці між Белградом і Будапештом та розширення прямого повітряного сполучення між Китаєм та ЦСЄ було схвалено на вищому рівні.

23 вересня 2015 р. літак Hainan Airlines вперше в історії здійснив рейс Пекін-Прага без зупинки. Цей факт став точкою відліку третього компоненту «Одного поясу – одного шляху» – «Повітряного Шовкового шляху». Адміністрація цивільної авіації Китаю зробила висновок, що розширення авіаційної інфраструктури буде рентабельнішим, ніж побудова залізниць та автошляхів на території географічно ізольованих країн. Відтак, «Повітряний шовковий шлях» направлений на прискорення бізнес-контактів й гуманітарних обмінів між Китаєм та ЦСЄ.

Останній саміт «16+1» відбувся у листопаді 2015 р. вже у Сучжоу – вперше на території держави-ініціатора. Крім розвитку традиційних сфер взаємодії, глави урядів прийняли Середньостроковий порядок денний співробітництва між Китаєм та країнами ЦСЄ, узгодили спрощення митного контролю у торгівлі між Китаєм, Македонією, Сербією і Угорщиною та домовилися про щоквартальні зустрічі Секретаріату та дипломатів країн ЦСЄ, акредитованих у Пекіні. Крім того, в рамках Нового Шовкового шляху глави урядів підтримали розвиток швидкісного залізничного сполучення від грецького порту Пірей до Будапешта, а китайська сторона запропонувала модернізацію балтійських, адриатичних та чорноморських портів в обмін на преференційні права китайських компаній.

«16+1» не є інституціоналізованим форматом співробітництва. Питання порядку денного визначають глави урядів під час щорічних самітів та низки профільних зустрічей на нижчих рівнях. До механізмів співробітництва «16+1» належать Секретаріат зі співробітництва між Китаєм та країнами ЦСЄ при китайському МЗС, фонд інвестиційного співробітництва, Експертний консультативний комітет з будівництва транспортної мережі між Китаєм та країнами ЦСЄ, форум культурного співробітництва. Координацію співпраці здійснюють переважно профільні державні установи КНР та держав, які виступають приймаючою стороною галузевої зустрічі.

Відносини Китаю та країн ЦСЄ мають симетричний інтерес, хоча різні сторони ставлять асиметричні цілі. Так, Китай сприймає ЦСЄ як «міст до Європи», в той час як держави регіону розглядають КНР як джерело фінансових ресурсів чи політичної підтримки в Європі. В ролі геополітичного моста можуть слугувати кілька держав.

Польща як найбільша за площею та розміром ВВП держава ЦСЄ є природною транзитною ланкою на континентальному шляху. Угорщина розраховує на серцевинне розташування в регіоні та першість за прямими китайськими інвестиціями серед нових-держав членів ЄС. Сербія розглядає себе органічним компонентом балканського коридору, на якому сходяться «Економічний пояс Шовкового шляху», «Морський Шовковий шлях XXI століття» та транспортне сполучення між Грецією і політичним ядром ЄС. Сербія сподівається, що участь у китайських проєктах може прискорити приєднання балканської держави до ЄС. До переліку активних претендентів приєдналася Чехія, яка за президентства Мілоша Земана поставила економічний прагматизм вище правозахисної тематики. Географічна близькість до Німеччини та порівняно низька конфліктність з керівництвом ЄС дозволяють Чехії отримувати дивіденди від розміщення штаб-квартир китайських компаній.

За 2010-2014 обсяг торгівлі між Китаєм та країнами ЦСЄ зріс майже на 50%. Крім того, усвідомлення взаємних вигод від співробітництва з Китаєм сприяли диверсифікації зовнішньої політики окремих держав. Зокрема, Сербія відкрила для себе третього альтернативного партнера після багатьох років балансування між Росією та ЄС, Угорщина визначила Китай як пріоритетний напрямок так званої «Доктрини східних вітрів», а Чехія здійснила радикальний поворот на китайському напрямку. Водночас трирічне співробітництво у форматі «16+1» не

проявило весь свій потенціал. Перешкодами на цьому шляху стали наступні обставини:

- ЦСЄ являє собою регіон, який складається з досить неоднорідних держав:
  - держави-члени ЄС та держави-кандидати;
  - держави-члени Єврозони та держави, що не входять до валютного союзу;
  - країни, які економічно та політично виграли і програли від європейської інтеграції;
- Правові норми та технічні стандарти ЄС не дозволяють Китаю застосовувати ті підходи, до яких він звик в азійських і африканських країнах;
- Критика з боку ЄС та Німеччини, які не бажають створення прокитайської групи інтересів та поглиблення двостороннього формату ціною співробітництва між Брюсселем та Пекіном;
- Асиметрична зацікавленість Китаю та багатьох держав ЦСЄ у глибокому співробітництві. Високий інтерес до співробітництва з Китаєм мають Польща, Угорщина, Сербія, Румунія, Болгарія та Чехія, в той час як низка балканських та балтійських держав проявляють відносну пасивність.

Усвідомлюючи безрезультатність єдиного підходу до неоднорідного регіону, формат «16+1» дає Китаю можливість виокремити активних партнерів та поглиблювати з ними двосторонні відносини. Держава-господар саміту також використовує багатосторонню платформу з метою розширення міжнародних зв'язків з Китаєм. Так, Румунія, яка приймала саміт «16+1» у 2013 р., використала перший за 19 років візит прем'єр-міністра КНР Лі Кецяна як привід до поглиблення двосторонніх відносин у транспортній та аграрній сферах.

Як показують результати самітів «16+1», щорічно збільшується інтенсивність міжнародної взаємодії між Китаєм та країнами ЦСЄ. Даний формат також слугує каталізатором діалогу ЄС-Китай. Однак подальша успішність багатосторонніх проектів залежить від рівня координації всередині регіону та перспектив підключення транзитних країн, які розташовані між ЄС та КНР: Україна, Білорусь, країни Центральної Азії, Південного Кавказу, Іран, Туреччина.

УКРАЇНА-КИТАЙ: ТОЧКИ ДОТИКУ

Китай є одним з небагатьох партнерів України, поглиблення відносин з яким не заперечується ні Росією, ні ЄС, ні США. Крім того, на відміну від європейських, євроатлантичних та євразійських інтеграційних проектів, зближення України з Китаєм жодним чином не загострює питання її суверенітету. Відтак Китай розглядається як неупереджений партнер, який керується принципами невторчання, поваги до територіальної цілісності, співробітництва та гри з нульовою сумою.

Відлік українсько-китайських відносин починається з 27 грудня 1991 р., коли КНР офіційно визнала нашу державу. Перший двосторонній контакт на вищому рівні ознаменувався візитом Президента України Леоніда Кравчука до КНР у 1992 р. Двосторонній політичний діалог між Україною та КНР продовжувався в ході візиту Президента КНР Цзян Цземіня до України в 1994 р. і 2001 р. та прем'єр-міністра КНР Лі Пена в 1995 р. до України, Президента України Леоніда Кучми у 1995 р., 2002 р. і 2003 р. та прем'єр-міністра Валерія Пустовойтенка у 1997 р. до Китаю. Незважаючи на частоту візитів протягом того часу, Україна та КНР так і не реалізували потенціал двостороннього співробітництва, а ухвалені декларації мали радше протокольний, ніж змістовний характер.

Українсько-китайські відносини набули рис стратегічного партнерства в ході візиту Президента України Віктора Януковича до КНР у 2010 р. і 2013 р. та Президента КНР Ху Цзін'ятао до України в 2011 р. Сторони усвідомили збільшення важливості двосторонніх відносин в міру глобалізації політики Китаю та прагнення України збалансувати відносини з Росією та ЄС. Плідні результати двосторонніх зустрічей були відображені у Спільній заяві щодо всебічного підвищення українсько-китайських відносин дружби та співробітництва 2010 р., Спільній декларації про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР 2011 р., Договорі про дружбу та співробітництво між Україною та КНР 2013 р., Спільній декларації про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства 2013 р. та Програмі розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014-2018 рр.

Механізмами регулювання двосторонніх відносин є Комісія зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР, Депутатська група Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків з КНР, Група дружби

між Китаєм та Україною Всекитайських Зборів Народних Представників. Важливу роль у культурно-освітніх контактах грають Інститут Конфуція та Український дім у Пекіні.

Основні принципи двостороннього співробітництва, які викладені у Спільному Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР 1992 р., повторюють п'ять принципів мирного співіснування Китаю. Невизнання Китаєм анексії Криму має також внутрішньополітичну ціль, яка полягає у захисті виключних інтересів Пекіна у Тибеті, Сіньцзяні та на Тайвані.

До головних сфер двосторонньої співпраці належать сільське господарство, військово-технічне співробітництво, авіаційно-космічна галузь, енергетика, інформаційні технології, транспорт і інфраструктура. У міждержавній торгівлі проявляється асиметрія: Китай виступає третім торговельним партнером України (після ЄС та Росії), в той час як Україна – лише третім партнером на пострадянському просторі (після Росії та Казахстану). Завдяки аграрному сектору Україна увійшла до лідерів серед експортерів продовольчої продукції до «Піднебесної», що дало змогу українським аграріям компенсувати втрату російського ринку, а Китаю збільшити продовольчу безпеку. Військово-технічне та авіаційно-космічне співробітництво також сприяють розвитку взаємовигідних відносин. Так, проданий Україною в 1998 році фірмі з Макао авіаносець «Варяг» став згодом першим авіаційним лайнером у розпорядженні військово-морського флоту КНР під назвою «Ляонін».

В стратегіях Пекіна Україні відводиться роль «осьової держави», яка може бути мостом між Китаєм, Росією та ЄС. В свою чергу, незважаючи на перспективність китайського вектору, Україна пасивно долучається до ініціатив нового глобального центру сили. Так, Україна проявляє низьку політичну волю до побудови спільних інфраструктурних проектів. Зокрема, Китай неодноразово заявляв про бажання інвестувати в модернізацію портів України, які можуть слугувати для транспортування китайської продукції на ринки ЄС. В умовах розвитку стратегії «Один пояс – один шлях» пасивний підхід України загрожує тим, що наша держава може залишитися на периферії багатосторонніх проектів.

Існують справедливі підстави для побоювання тим, що географічний потенціал України не буде використовуватися Китаєм та ЄС. Напри-

клад, в рамках північного коридору «Економічного поясу Шовкового шляху» забезпечується пряме залізничне сполучення між Пекіном та Мадридом, яке проходить територією Білорусі. Практика Білорусі доводить, що політичний режим та зовнішньополітична орієнтація держави можуть не впливати на розвиток міжконтинентального партнерства. Необхідними умовами забезпечення транзитної ролі держави є політична та економічна стабільність, прозоре бізнес-середовище та здатність до виконання міжнародних зобов'язань.

Більшість проблем, які гальмують конструктивне співробітництво, мають українське коріння. Масова корупція, бюрократія, економічна нестабільність, застаріла інфраструктура та низький рівень обізнаності про «Піднебесну» зменшують інтерес китайських інвесторів до України. Внутрішні проблеми України відображаються і на міжнародному рівні, оскільки, відповідно до канонів політичного реалізму, зовнішня політика держави є продовженням внутрішньої політики за межами національних кордонів. Інакше кажучи, політично та економічно слабка зсередини держава не може проводити успішну зовнішню політику та користуватися благами взаємовигідного співробітництва.

Відсторонення України від «16+1» є в основному наслідком вищезазначених структурних проблем всередині України. Крім того, консервативне бачення України з боку політичної еліти, яке не виходить за рамки трикутника США-ЄС-Росія, позначається не лише на нехтуванні важливості китайського вектору, а й пасивній реакції на зближення Китаю із західними сусідами України. Це призвело до того, що Україна перебуває у ролі статиста, а не в ролі важливої транзитної держави між Заходом і Сходом та Північчю і Півднем.

Можливе приєднання України до «16+1» було б вигідне усім сторонам. Зокрема, географічний потенціал України здатен прискорити торгівлю між ЄС та Китаєм. Зі свого боку багатообіцяюче регіональне співробітництво може дати Україні низку переваг:

- Модернізація інфраструктури (порти, автомобільні шляхи, залізниця) завдяки китайському капіталу;
- Додатковий компонент європейської інтеграції України;
- Зміцнення регіонального становища України в ЦСЄ;

- Зменшення тиску з боку Росії завдяки інклюзивній та взаємовигідній природі співробітництва усіх зацікавлених сторін.

Крім того, Участь України у цій Ініціативі дозволила би Китаю та її іншим учасникам мінімізувати політичні ризики реалізації регіональних проектів та обрати оптимальні параметри інтеграції ринків.

Українська керівництво та дипломати повинні не зволікати з пошуком нових можливостей на міжнародній арені. Висловлення бажання про приєднання до форумів «16+1» та АСЕМ були в перших раціональними рішеннями у цьому контексті. Україні слід проявити гнучкість та адаптувати зовнішню політику у відповідність з реаліями сьогодення. Китай повинен стати новим важливим партнером, за допомогою взаємовигідного співробітництва з яким Україна прискорить європейську інтеграцію, відкриє політичні та економічні горизонти в АТР та зменшить деструктивний чинник Росії.

З метою підвищення координації на цьому напрямі доцільно, зокрема, розглянути питання:

- створення консультативно-дорадчого органу при Президентові або Прем'єр-міністрові України з питань розвитку відносин з Китаєм;
- розроблення стратегії розвитку відносин між Україною та Китаєм на період до 2020 року;
- визначення переліку пріоритетних стратегічних двосторонніх проектів та забезпечення їх підтримки, у т.ч. за рахунок держбюджету;
- удосконалення на рівні органів державної влади механізмів моніторингу і контролю за виконанням українсько-китайських домовленостей;
- спрощення умов доступу китайських інвесторів на український ринок за наявності пропозиції про пільгове кредитування масштабних інфраструктурних проектів.

УКРАЇНО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ: ПОГЛЯД З КИТАЮ

Позиція Китаю щодо української кризи характеризується рівновіддаленістю та гнучкістю і може розглядатися як вичікувальна гра. Офіційні заяви КНР містять заклики до мирного вирішення конфлікту, дипломатії та поваги до норм міжнародного права. Такий підхід дозволяє Китаю одночасно уникнути міжнародної відповідальності та зберегти дружні відносини з усіма гравцями.

З одного боку, Китай заявляє про підтримку територіальної цілісності України та недопущенні зовнішнього втручання у внутрішні справи суверенної держави. Демонструючи таку поведінку, Китай розраховує на аналогічну реакцію у випадку дестабілізації ситуації в Тибеті, Сінцзяні чи Тайванській протоці. Відданість принципам територіальної цілісності, незалежності та суверенітету також виступає важливим компонентом іміджу Китаю як надійного та передбачуваного партнера держав, яким може загрожувати дестабілізація.

З іншого боку, Китай засуджує будь-яке втручання в конфлікт, яке проявляється не лише в російській окупації Криму та участі російських військових у бойових діях на Донбасі, а й спонуканні ЄС до підписання Угоди про асоціацію, що стало тригером української кризи. Утримання Китаю від голосування в Генеральній Асамблеї ООН та Раді Безпеки ООН при розгляді ситуації в Україні свідчать про прагнення Пекіна до рівновіддаленості від Москви та Києва. Крім того, Китай виступив проти санкцій США, ЄС, Японії та Австралії проти Росії, вважаючи їх діями, які суперечать духу міжнародного співробітництва. Це свідчить про намагання Китаю закріпити принцип невтручання у міжнародні конфлікти як одне з правил міжнародної взаємодії у майбутньому світовому порядку.

Відтак, в інтересах Китаю ідеальний сценарій передбачає відновлення status quo в Україні на основі рівновіддаленості Києва від Брюсселя, Москви та Вашингтона. Китай побоюється, що можливе перекидання конфронтації у Центральну Азію, Південний Кавказ чи Балтику може зірвати амбітний проект «Один пояс – один шлях».

Російсько-китайські відносини є головним чинником, який визначає позицію КНР щодо української кризи. Стосунки РФ та КНР мають супе-

речливий характер: в одних сферах Москва і Пекін тісно співпрацюють, в той час як в інших між ними переважає суперництво. У світовому масштабі обидві великі держави категорично відкидають унілатералізм та гегемонію західних цінностей, виступаючи за побудову багатопольярного світу. Москва і Пекін розглядають глобальний форум БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка) як платформу, робота якої сприятиме формуванню нового світового порядку. На практиці, позиції Росії та Китаю часто збігаються, коли йде мова про засудження збройних інтервенцій, протидію політиці зміни режимів чи порушення територіальної цілісності. Відтак РФ та КНР демонстрували колективну протидію наступальній політиці США та європейських держав у Косово, Іраку, Лівії та Сирії. У цих питаннях Росія виступала як передбачливий партнер КНР, однак анексія Криму змусила китайських дипломатів засумніватися у подальшій довірі до Москви.

Водночас тісне співробітництво між Росією і Китаєм породжує взаємозалежність, яка характеризується зростанням асиметрії на користь останнього. ШОС поступово трансформується з інструменту російсько-китайського тандему до механізму лідерства Пекіна, у якому Москві відводиться роль молодшого партнера. Зокрема, Росію непокоїть розмивання лідерства у Центральній Азії внаслідок поглиблення зв'язків Китаю з державами регіону, який вважається сферою виключних інтересів Кремля. Так, запуск газопроводу Туркменістан-Узбекистан-Казхастан-Китай у 2009 р. ознаменував відкриття першого енергетичного потоку з Центральної Азії в обхід колишній метрополії. Крім багатств Центральної Азії, потреба Китаю у природних ресурсах спонукає активізувати економічну присутність Китаю у Сибіру. Враховуючи малонаселеність багатих на ресурси територій (лише 40 млн. росіян проживають в азійській частині Росії), Китай підтримує трудову міграцію своїх громадян у північному напрямку для забезпечення економічних інтересів «майстерні світу».

Прагматична політика Пекіну принесла дивіденди як на московському, так і на київському напрямках. Санкції Заходу за російську агресію в Україні змушують Москву робити акценти на торговельні та енергетичні проекти з Пекіном. Відчуваючи часткову ізоляцію Росії на світовій арені, Китай прагне скористатися економічною слабкістю північного партнера та домогтися більших дивідендів, при цьому витрачаючи менше ресурсів. В міру продовження конфронтації по лінії Росія-Захід

слабшатимуть переговорні позиції Москви у діалозі з Пекіном. Разом з тим США побоюються, що у випадку геополітичного колапсу Росії саме Китаю дістанеться домінуюча позиція в Євроазії.

Російська агресія також підштовхнула Україну і Китай до інтенсивнішої співпраці. Впродовж 2014-2015 рр. збільшилися зовнішньоекономічні контакти України та КНР в результаті закриття російського ринку для українських товарів. Зокрема, активізувалося військово-технічне співробітництво, авіаційна галузь та сільське господарство. Переконливим фактом зближення України та КНР є те, що наша держава за підсумками першої половини 2015 р. стала лідером за постачанням кукурудзи до «Піднебесної», посунувши США.

Таким чином, вичікувальна «гра» Китаю у кризі світового порядку, спровокованій російсько-українським конфліктом, багато в чому нагадує позицію США на початку Другої світової війни. Пряме чи опосередковане залучення Росії, США та ЄС у конфліктах в Україні, Сирії, Афганістані, Центральній Азії та на Південному Кавказі загрожує одночасним ослабленням усіх трьох акторів. Відповідно, це створює додаткові умови для здатності КНР формувати новий глобальний порядок денний.

Україна має усвідомлювати системні зміни у світовому порядку та визначати свою роль з урахуванням нових геополітичних обставин, одна з яких полягає у зростанні ролі КНР як політичного та економічного центру сили.

Тому, розвиток співробітництва України з Китаєм має посилити її позиції у переговорах з РФ щодо припинення конфронтації та налагодження партнерських відносин, що може стати можливим за умови пошуку балансу спільних інтересів. Політичні та економічні дивіденди від цього мають також дозволити прискорити реформ всередині України та підвищити їх якість.